

Jobst Ágnes

Az állambiztonság és a keletnémet menekültügy Dokumentumok a genfi menekültügyi egyezményhez való magyar csatlakozásról

Magyarország 1989. március 14-én csatlakozott az 1951-ben kihirdetett genfi menekültügyi egyezményhez.¹ A csatlakozás oka a korábban sem felhőtlen magyar-román kapcsolatoknak az 1980-as évek végén történt megromlásában keresendő. 1988. június 29-én Budapesten százezres tömeg vonult a román nagykövetség elé, tiltakozva az erdélyi magyarlakta településeket érintő szisztematikus falurombolás ellen. Válaszképpen másnap a román kormány bezáratta a kolozsvári magyar főkonzulátust. Grósz Károly, a Magyar Szocialista Munkáspárt (MSZMP) új főtitkára 1988. augusztus 28-án Aradon találkozott a román pártvezetővel, ám tárgyalásaik eredménytelenek maradtak. A kisebbségi magyarság érdekeit hatékonyan képviselő magyar külpolitika híján ugrásszerűen megnőtt az úti okmány és engedély nélkül Magyarországra érkező menekültek száma. A genfi konvencióhoz való csatlakozást az erdélyi menekültáradat megindulása és a menekültek helyzetének jogi rendezésére irányuló törekvés motiválta.² Horváth István belügyminiszter 1989 márciusában már 14 003 romániai menekültnek kiadott tartózkodási engedélyről számolt be, s ezzel kapcsolatban az Egyesült Nemzetek Szervezete (ENSZ) Menekültügyi Főbiztosságával folytatott tárgyalásokról referált.³

Az előkészületekre három hónap állt rendelkezésre, amely egyfelől a menekültügyi jogi és gyakorlati háttérének megteremtésére,⁴ másfelől a jogharmonizációra irányult.⁵ Miként a 2010/1989. számú minisztertanácsi határozat 4. pontja is utalt rá, az egyezményhez való csatlakozás előkészítő szakaszában visszatérő problémaként merült fel a Varsói Szerződés tagállamaival kötött kétoldalú szerződések kérdése, mivel a bennük vállalt kötelezettségek szöges ellentétben álltak a menekültügyi konvenció rendelkezéseivel.⁶ A határforgalmi szerződések Csehszlovákia, Románia és a Szovjetunió viszonylatában az államhatárt jogellenesen átlépett és az államhatár közelében elfogott személyek 48 órán belül történő, eljárás nélküli kiadatását írták elő, azaz nem tartalmaztak a menedéjogra vonatkozó olyan kitételt, amelynek alapján a kiadás megtagadható lett volna.⁷ A Német Demokratikus Köztársasággal (NDK) fennálló hatályos megállapodás a fentiekén túl a büntetőeljárás felajánlását és az ügyészégi együttműködést is magában foglalta, ami lehetővé tette a tiltott határátlépés miatt elfogott NDK-állampolgárok átadását és büntetőjogi felelősségre vonásuk átengedését a keletnémet hatóságoknak. Ennek jogi alapját azok az NDK-kormányok által a keleti tömb többi országával kötött kétoldalú szerződések adták, amelyek a harmadik állam területére való átlépés kísérletét bűncselekményként kezelték, s nemcsak az elkövetőt, de annak segítőt is büntetőjogi eljárással sújtották. Az NDK és Magyarország közötti első ilyen típusú ún. jogsegély-szerződést 1957. október 30-án kötötték meg, amelyet a testvérszervekkel folytatott együttműködés évtizedei során több ízben megújítottak.⁸

Berlinben ezért nem kis aggodalommal figyelték a menekültügyi egyezményhez való magyar csatlakozás folyamatát. Az NDK budapesti nagykövetsége 1989. március 3-i jelentésében számolt be a csatlakozás előkészületeinek lezárulásáról. A jelentés azt az NDK szempontjából fontos kérdést is felvetette, hogy vajon milyen kihatással lesz a döntés a Varsói Szerződés másik hat országának érdekeire.⁹ A csatlakozás következményeiről a március 20-án készült keletnémet feljegyzés már egyértelműen rámutatott az egyezmény 32–33. cikkelyének és a korábban kötött magyar-keletnémet jogsegélyszerződésnek az ellentmondására.¹⁰ Az előkészítés szakaszában, a lépés konzekvenciáit mérlegelve a magyar belügyi vezetők egy része szintén ellenezte a menekültügyi egyezményhez való csatlakozást: „A Konvencióhoz történő magyar csatlakozást aggályosnak tartom. Nem lenne kívánatos, ha Magyarország a szocialista, illetőleg a fejlődő országok menekültjeinek huzamosabb ideig történő tartózkodási

helyévé vagy célszágává válna. Nemzetközi kapcsolatainkat megterhelné az is, ha menekültnék ismernénk el a szocialista országokból távozni kívánókat, illetőleg ha tőlük (a román állampolgárok kivételével) megtagadnánk a menekültként való elismerést.” – olvasható Wéber Gyula osztályvezető¹¹ január 16-án írott feljegyzésében.¹²

Az állambiztonsági együttműködés során a magyar és keletnémet hatóságok vizsgálati szerveinek kooperációja elsődlegesen a Magyarországra irányuló keletnémet idegenforgalom ellenőrzését, a tiltott határátlépések megelőzését és megakadályozását helyezte előtérbe.¹³ 1989 áprilisában a Belügyminisztérium (BM) III/1. Osztály kísérletet tett a visszas helyzetből fakadó kérdések áttekintésére. Egy feljegyzésben leszögezték, hogy a szocialista országokkal aláírt kétoldalú szerződések megkötésének idején a menekültügyi probléma még nem létezett: „A társadalmi rend azonossága, annak közös büntetőjogi védelme, a szövetségesi viszony miatt elképzelhetetlen volt, hogy az egyik szocialista ország menedéket nyújtson egy másik szocialista ország állampolgárának, mert hazájában »faji, vallási, nemzetiségi, bizonyos társadalmi szervezethez tartozása vagy politikai véleménye miatt üldözik«, illetőleg »demokratikus magatartásáért, a társadalmi haladás, a népek felszabadítása, a béke védelmében kifejtett tevékenységéért üldözik« és e körülményekre a szerződő felek az egyezmények megkötésénél figyelemmel legyenek.”¹⁴ A feljegyzés azt is megállapította, hogy a menekültügyi egyezményhez való csatlakozás nemcsak a határrendészeti és bűnügyi tárgyú kétoldalú megállapodások hiányosságait hozta felszínre, de a menedékjog, a menekültek jogállására vonatkozó belső szabályozás szükségességét, az idegenrendészeti szabályok korszerűsítését és az alkotmánymódosítás kérdését is felvetette. A megalapozatlan kérelmek tömeges benyújtásának elkerülése érdekében a dokumentum összeállítója a magyar menekültpolitika elveinek jogi rendezését s egyértelművé tételét javasolta.

A BM III/1. Osztály május 30-án kelt jelentése már az 1951. évi menekültügyi egyezmény 31. és 32. cikkében foglaltakra való tekintettel vizsgálta felül a kiadatás és a felajánlás szabályozását a jogsegélyszerződésekben és az ügyészségi megállapodásokban. A jelentés szerzője immáron úgy értékelte, hogy a fennálló jogsegélyszerződések – szemben a korábbi évtizedek során követett gyakorlattal – a hazánk államhatárának sérelmére tiltott határátlépést elkövető külföldi állampolgárokra nem vonatkoznak. „Annak ellenére ugyanis, hogy mind a magyar Büntető Törvénykönyv, mind az európai szocialista országok büntető törvényei büntetni rendelik a tiltott határátlépést, a problémát az okozza, hogy minden állam a tiltott határátlépés szankcionálásával csak a saját határátlépési rendjét védelmezi. Így van ez akkor is, ha a saját határátlépési rend megsértése egyúttal a másik állam ilyen rendjének megsértését is jelenti. Például ha az NDK-állampolgár hazáját legálisan elhagyva a tiltott határátlépést hazánk területén követi el, az NDK törvényei ezt azért rendeli[k] büntetni, mert megszegte az útvonalra, ill. a külföldön tartózkodásra vonatkozó szabályokat.” – olvasható az okfejtésben.¹⁵

Jóllehet a menekültügyi egyezmény június 12-én lépett hatályba, a csatlakozás kihirdetésének elmaradása, valamint a menekültügyi törvény és a végrehajtási utasítások előkészítésének kezdeti stádiuma egyelőre nem tette lehetővé rendelkezéseinek alkalmazását. Életbe lépésének időpontjára mindössze az ütemterv készült el, amely a nemzetközi szerződésekkel kapcsolatos belügyminisztériumi feladatköröket elég ráérősen határozta meg. Az előterjesztés nyomán iránymutatás készült a megyei és fővárosi főügyészek tájékoztatására, amely a menekültügyi egyezményhez való csatlakozásra való tekintettel a tiltott határsértést elkövetett NDK-állampolgárokkal kapcsolatos eljárásról és a Magyarországon történő felelősségre vonásról rendelkezett. Eszerint amennyiben a határsértők nyomós ok, elsősorban családi körülmény miatt követték el tettüket, a büntetőeljárást megrovás ellenében megtagadták. Ha az elkövető a megrovást követően ismételtén megkísérelte az illegális határátlépést, vele szemben kényszerintézkedést kellett alkalmazni, és ügye bíróság elé került. Abban az esetben, ha a külföldi állampolgár a tiltott határátlépésen kívül más bűncselekményt is elkövetett, a büntető felajánlás kérdésében előzetesen a Legfőbb Ügyészség Államelleni Ügyek Osztályának véleményét kellett kikérni.¹⁶ A kétoldalú egyezmények módosításának határidejét az előterjesztés szeptember 30-ában határozta meg, ám a felgyorsult események elébe vágta a jogi szabályozásnak.¹⁷

A fejlemények a keletnémet állambiztonsági szervek előzetes aggodalmait igazolták. A magyar-osztrák határszakaszon telepített műszaki zár május 2-án megkezdett elbontása és a menekültügyi konvencióhoz való magyar csatlakozás valóban az NDK számos olyan állampolgárát hazánkba vonzotta, akik azt remélték, hogy Magyarországon és Ausztrián át továbbjuthatnak a Német Szövetségi Köztársaságba (NSZK). Az NDK Állambiztonsági Minisztérium Központi Értékelő Csoport adatai szerint az év első felében a Magyar Népköztársaság területére beutazó NDK-turisták száma 201 834 fő, az átutazóké 156 088 fő volt. Június 12-éig, vagyis az egyezmény hatályba lépéséig hazánk területéről 212 befejezett illegális határátlépés történt, és a magyar, valamint az NDK-hatóságok összesen 554 határsértést hiúsítottak meg.¹⁸ Az NDK és az NSZK között folyó eredménytelen tárgyalások folytán a menekültügy kezelésének feladata hosszú hónapokon keresztül a magyar belügyi szervek vállára nehezedett. A keletnémet menekültek további sorsa nem utolsósorban Magyarország nemzetközi megítélése és belső átalakulása szempontjából is kimagasló jelentőséggel bírt, hogy a belügyi szervek miként tudnak megbirkózni a vállukat nyomó súlyos feladattal.

A húsz évvel ezelőtt történt események kifejelete közismert. A nyár végéhez közeledve Romániából és Bulgáriából is egyre több keletnémet család tért vissza nyaralásából. Közülük sokan úgy döntöttek, hogy nem mennek haza, az események kimenetelét inkább Magyarországon várják be. Időközben az augusztus 19-én Sopronpuszta térségében megrendezett páneurópai piknik során már néhány száz fős keletnémet csoport átlépte az ideiglenesen megnyitott osztrák–magyar határt.¹⁹ Mivel a tárgyalások kézzelfogható eredményt nem hoztak, a menekültválság megoldására a határnyitáson kívül más mód nem kínálkozott. 1989. augusztus 30-án az 1989. évi 15. számú törvényerejű rendelettel kihirdették Magyarország csatlakozását a menekültügyi konvencióhoz.²⁰ Az augusztus 22-én tartott külügyminisztériumi megbeszélésen az NDK-val 1969-ben kötött szerződés egyes pontjainak hatályon kívül helyezéséről határoztak, majd a rákövetkező nap éjszakáján a budapesti nagykövetségen tartózkodó menekülteket repülőgéppel Bécsbe szállították.²¹ A nemzetközi figyelem és nem utolsósorban a magyar politikai vezetés felelős döntése nyomán végül 1989. szeptember 11-én nyitották meg a magyar-osztrák határt az itt várakozó NDK-állampolgárok előtt.

A közreadott dokumentumok az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára (ÁBTL) őrzésében található. A Belügyminisztérium Vizsgálati Osztályának 1989 nyarán készült, nemzetközi ügyekkel kapcsolatos iratanyagából összeállított válogatás a menekültügy kezelésével kapcsolatban folytatott tárgyalásokba nyújt betekintést. A Belügyminisztérium illetékes szervezeti egységei közötti egyeztetések nyomán rajtuk számos, a hivatalos ügyintézés menetére utaló bejegyzés olvasható. A dokumentumok közreadása során a források egyidejű kiemelését kurziválással jelzem, az utólagos megjegyzéseket lábjegyzetben közlöm.

Dokumentumok

1. Jelentés a menekültügyi egyezményhez való csatlakozás végrehajtására vonatkozó feladatokról, 1989. június 9.

Belügyminisztérium
III/1. Osztály
34-229/1989

Szigorúan titkos

A menekültek helyzetéről szóló 1951. évi genfi egyezményhez és annak 1967. évi kiegészítő jegyzőkönyvéhez való magyar csatlakozás kezdeményezését elsődlegesen a hátrányos nemzetiségű megkülönböztetésük, illetve az emberi jogok egyezség okmányában foglaltak megsértése miatt a Romániából átszökött magyar nemzetiségű személyek ügyének rendezésére irányuló törekvés vetette fel. A menekültüggyel kapcsolatban Jugoszláviában és Ausztriában folytatott tájékozódó felmérések²² és más előkészítő intézkedések után 1989. március 14-én a magyar fél a new yorki [sic!] Állandó ENSZ-képviselőnél letétbe helyezte a menekültekkel kapcsolatos egyezményhez és

jegyzőkönyvhöz történő csatlakozásunkat kifejező okiratot. Az egyezmény ezt követő 90. napon, 1989. június 12-én lép hatályba.

Az egyezményhez csatlakozás előkészítő szakában és azóta is visszatérő kérdésként merült fel a Romániából átszökött személyeken kívül további, főleg a velünk szoros, szerződéses (katonai, gazdasági, barátsági, jogsegélynyújtási stb.) kapcsolatban lévő szocialista államok polgáraival kapcsolatban: hogyan kerülnek alkalmazásra a szóban forgó szerződések és a menekültegyezmény egymásnak ellentmondó rendelkezései. Ezek közül a legkézenfekvőbb törvényi módosítás szükségességének felmérésére belső intézkedések történtek. (A KÜM²³ az előkészítés időszakában kilátásba helyezte, hogy a csatlakozásról és annak következményeiről a szocialista országokat diplomáciai úton értesíti; ez azonban ez ideig nem történt meg.) Nem készült el a menekültügyi törvény, és annak végrehajtási rendelkezése. Így az egyezmény hatályba lépésére vonatkozó június 12-i időben a végrehajtásban érintett szervek között az időlegesen alkalmazható eljárással egyeztetett álláspont nem alakult ki. Így több hónapon keresztül a jelenleg még hatályos, törvénybe foglalt rendelkezések, avagy a genfi egyezményhez történt csatlakozásból eredő módon kell a hazánkban menedéj jogot kérő személyek ügyét intézni. (Az első változat szerinti eljárás esetén a tömegkommunikáció és a nyugati országok, a második szerinti esetben pedig a szocialista országok „nemtetszésével” lehet számolni, amely a végrehajtó szervekre irányul.) Kívánatos lenne az adott „joghézag” helyzetben követendő gyakorlatról egységesen rendelkezni, és erről a szükséges mértékben a nyilvánosságot is tájékoztatni.

Az ügyben konzultáció folytatása végett 1989. június 12-én²⁴ Budapestre érkezik az NDK Állambiztonsági Minisztériumának delegációja. A delegáció számára a genfi egyezményhez való csatlakozásból eredően bevezetendő magyar kötelezettségekről reális tájékoztatást kívánunk adni. Ennek főbb pontjai:

1. A magyar fél az egyezmény végrehajtása során az NDK-állampolgárok ügyében továbbra is arra törekszik, hogy magyarországi utazásaik a turizmus igényeinek, a nemzetközi kapcsolatok megtartásának érdekeit szolgálják. Ugyanakkor az egyezményhez való csatlakozásunk várhatóan szükségessé teszi, hogy a tiltott határátlépési ügyekben az eddig folytatott gyakorlati intézkedéseket lényeges kérdésekben megváltoztassuk.

A hazánkban elkövetett tiltott határátlépési ügyekben az elkövetőket (cselekményüket akár útlevéllal, akár anélkül követték el) várhatóan a nyomozások megtagadásával, szabadságkorlátozó intézkedések nélkül, és tartózkodási engedélyek megvonásával kiutasítjuk az országból (a CSSZK²⁵ felé, de külön vizsgálható esetleg a repülőgépen történő kiutasítás); vizsgálati intézkedéseket velük szemben általában nem foganatosítunk, kivételt képezhetnek az intézkedés során a garázda, közveszélyes magatartást tanúsító elkövetők.

A változás folytán érvénytelennek kell nyilvánítani a legfőbb ügyészek és az illetékes miniszterek közötti eddigi megállapodásokat. (Az eddigi ügyész „kvázi” felajánlás rendszere mindenképpen megszűnik.)²⁶

2. A genfi egyezményhez csatlakozás folytán a magyar hatóságoknak minden külföldi esetében (szocialista vagy bármely más állam polgáráról van is szó) folyamatba kell tenni a menekültstátus vizsgálatát, amennyiben ilyen kérelmet terjeszt elő. Ezt a kérelmet bármikor (a határon útlevéllal vagy a nélkül történő beutazáskor, avagy nyugatra szökési kísérlete és elfogása után is) (![sic!] a Menekültügyi Hivatal álláspontja) előterjesztheti.²⁷ Ilyen esetekben meghatározott gyűjtőhelyekre kerülnek az adott külföldiek, ahol kérelmük megalapozottságát teszik vizsgálat tárgyává. (Ennek időtartama bizonytalan, állampolgárságtól függően két héttől több hónapig terjedhet.) Az NDK-állampolgárok, amennyiben menekültstátusuk iránti kérelmet terjesztenek elő, az eljárást folyamatba teszik, de az előzetes elképzelések szerint esetlegesen, nagyon kivételes esetben évi 1-2 fő kaphat menekültstátust, ha üldöztetését okmányokkal igazolja. Egyébként az NDK-n belüli viszonyokat általában hivatalos eljárásban nem tekintjük olyannak, mint ahol politikai üldözés folya. Azokat az NDK-állampolgárokat, akik nem kapnak menedéj jogot, az NDK irányában kiutasítjuk az országból. (Az NDK-állampolgárok által a menekültstátus iránti kérelmezések száma – ismerve a nyugati tömegkommunikációs tájékoztatásokat – várhatóan megszorodik.)

A legfőbb változások mellett várható az NSZK budapesti követségének bekapcsolódása, az NDK-állampolgárok ügyébe történő közvetlen vagy közvetett beavatkozásának az erősödése: a menekültkérdésnek más egyezményekben foglaltakkal (családegysítés, letelepedési hely megválasztásának szabadsága) történő összekapcsolása: avagy a magyar törvényekben a magyar állampolgárokra vonatkozó szélesebb körű kedvezmények és engedmények külföldiekre vonatkozó kiterjesztőbb értelmezésének az elvárása stb.). Ezeket a kérdéseket részben vissza kell utasítani, részben azonban csak a jogszabályok megjelenése után lehet egyértelműen megválaszolni. Törekvéseink mindenképpen arra irányulnak, hogy az egyezmény végrehajtása az államközi kapcsolatokat ne csorbítsa.

Az új törvény és a végrehajtási rendelkezések megjelenéséig az előzőek kiegészítéseként az alábbiakat javaslom:

– A határőrség továbbra is rövid úton (48 órán belül) adja vissza azokat a személyeket, akik átszökésük után nem terjesztenek elő menedék iránti kérelmet (áttévedtek, italozás, szórakozás miatt rövid időre szöktek át stb.).

– A nyugati és a déli határon a kiszökés során elfogottakat, amennyiben faji, vallási, nemzetiségi, politikai véleménynyilvánítás, vagy bizonyos társadalmi csoportosuláshoz tartozás miatt üldöztetésre hivatkozással politikai menedékjog iránti kérelmet terjesztenek elő, és előzetes letartóztatásukat az ügyész elrendelné, a nyomozásokat lefolytatnák, de a büntetőügyet a magyar eljárási szabályok szerint (felajánlás nélkül) befejeznék. A jelentős többség esetében a nyomozásmegtagadás és kiutasítás gyakorlatát kellene alkalmazni.

Kérem a jelentésben foglaltak jóváhagyását, és a konzultációk során történő felvetését.

A konzultációról jelentést teszünk.

Dr. Wéber Gyula r. ezds.
osztályvezető

Nytsz: 790/474/89.

Készült: 2 pld-ban

K: Dr W Gy/Uné

[ÁBTL 1.11.9. 34-229/89. (26. d.) Wéber Gyula osztályvezető láttamozásával. A dokumentum fejlécén Pallagi Ferenc miniszterhelyettes²⁸ által szignált feljegyzés olvasható: „Sürgős!! Wéber Elvtárs! A tárgyalás menetében ezt a felfogást kell érvényesíteni!”]

2. A BM III/1. Osztály jelentése Pallagi Ferenc állambiztonsági miniszterhelyettesnek az NDK Állambiztonsági Minisztériumának küldöttségével folytatott tárgyalásáról, 1989. június 15.

Belügyminisztérium
III/1. Osztály

Szigorúan titkos!
(Selejtezésig!)

Tárgy: Az NDK állambiztonsági szervek képviselőivel a tiltott határátlépési ügyeiről folytatott konzultáció

Jelentés
Budapest, 1989. június 15.

1989. június 12–14. között az NDK Állambiztonsági Minisztériumának előzetes kérése alapján Budapesten tartózkodott Niebling vör. csoportfőnök²⁹ vezette delegáció, hogy konzultációt folytasson az NDK állampolgárok által elkövetett tiltott határátlépési ügyekben folytatott gyakorlat alakulásáról, illetve annak várható változásairól. A

konzultációt az MNK-nak³⁰ a genfi menekültügyi egyezményből eredően vállalt kötelezettségek teljesítése indokolta.

(A tárgyalásokra való előkészület során tájékozódó megbeszéléseket folytattunk a BM Határőrség Országos Parancsnokságával, a BM KEO³¹ megbízottjával, a BM Menekültügyi Főosztály vezetőjével, valamint a Legfőbb Ügyészség Államelleni Ügyek Osztályával. Az egyezményhez való csatlakozásunk kihirdetésének eddigi elmaradása, valamint a csatlakozó törvény és a végrehajtási utasítások előkészítésének kezdeti stádiuma, valamint a tárgyi feltételek hiánya miatt az egyezmény rendelkezéseinek az alkalmazása késik, bár annak szövege szerint június 12-én hatályba lépettnek is tekinthető lenne.)

A konzultáció során az NDK delegációjával közöltük, hogy a genfi menekültügyi egyezményhez történt csatlakozásunk alapján annak szövegéből eredően minden európai külföldi állampolgár esetében, aki legálisan vagy illegálisan hazánkba érkezve a magyar hatóságoktól menekültstátusának regisztrálását kéri, államigazgatási eljárást kell indítani, és annak során az igazolt tények alapján születik döntés a menekültstátus megadása vagy elutasítása tekintetében.³² (A genfi egyezményhez való csatlakozásunkat a magyar-román politikai kapcsolatok romlása vetette fel, és tették [sic!] indokoltá, de rendelkezéseit valamennyi szocialista ország polgárára alkalmazni kell.) Az egyezményhez való csatlakozás és jogszabályok kihirdetése előtt az NDK-állampolgárok esetében – részben az ügyek nagy száma miatt is – várható, hogy az a tiltott határátlépést megkísérlők döntő többségében nyomozás helyett idegenrendészeti intézkedésként kiutasítjuk őket az országból, és csak egészen kivételesen, csak a legsúlyosabb megítélésű esetekben kerülhet sor szabadságkorlátozásra és nyomozás elrendelésére.³³ Azonban az utóbbi esetekben is a magyar szervek az eljárást befejezik, és nem kerül sor az ügyészségi felajánlásra. A szóban forgó esetekben a magyar szervek olyan eljárást fognak szorgalmazni, melynek során a külföldi disszidensekkel szemben általában a nyomozást megtagadják, majd az elkövetőktől a KEO³⁴ a tartózkodási engedélyt megvonja, vagy kiutasítja őket az országból.³⁵

(Az egyezményhez csatlakozás a két állam legfőbb ügyészei és az illetékes miniszterek idevonatkozó egyezményeinek hatálytalanítását igényli.)

Az NDK-delegáció részéről a konzultáció során visszatérő problémát jelentett:

- milyen módon állapítja meg két társadalmilag azonos politikai alapon álló ország a másik állampolgáráról, hogy az politikailag üldözött;
- lehetséges-e, hogy a kiutasított vagy a magyarországi tartózkodástól megvont NDK-állampolgárokról értesítést kapjanak,³⁶
- számukra megfelelőbb lenne, ha a kiutasítást nem az utazási betétlapra, hanem a személyi igazolványba pecsételnék be; vizsgálat tárgyává teszik, hogy az NDK-állampolgárokat magyarországi utazáshoz útlevelel lássák el.

Felvetették annak a gondolatnak a megvizsgálását is, hogy a tartózkodási engedélyük megvonásával vagy a kiutasítással „sulytott” [sic!] NDK-állampolgárokat kb. 2 naponként közlekedő különrepülőgépekkel szállíthatnák-e vissza.³⁷

Bizonytalanságnak és esetleg problémásnak látják azt a kérdést, hogy a menekültstátus kérdése milyen összefüggésben jelentkezik a két német állam közti sajátos állampolgársági rendelkezések következtében; adhat-e a budapesti NSZK-nagykövetség útlevelet NDK-állampolgároknak?

A felvetett kérdésekre részben a jogi szabályozottság hiányában nem lehetett határozott választ adni. Arról lehetett szólni, hogy a menekültstátust csak idevonatkozóan igazolt esetekben lehet megadni; továbbá arról, hogy az MNK nem akar a szocialista országokból nyugatra áramlók csatornája lenni, és az egyezmény végrehajtásának kimunkálása során ez fogja vezérelni;³⁸ – az állampolgárságnak a két állam közti eltérő álláspontját illetően is.

Az NDK delegációja a várható változásokat illetően igényelné, hogy a későbbiekben a jogszabályi rendezés folyamatában, de különösen azt követően, további megbeszélést folytassanak a KEO szerveivel a mindkét fél számára elfogadható rendezés és gyakorlat kialakításáról.³⁹

A küldöttség 1989. június 13-án a szombathelyi határőrkerületnél tett látogatást, melynek során a kerület parancsnoka és a törzsfőnök a határőrizet kialakuló új rendjéről,

a határberendezések leszereléséről adtak tájékoztatást, illetve a helyszíneket is bemutatták.

A küldöttséget 1989. június 14-én Pallagi Ferenc r. vör. Miniszterhelyettes elvtárs fogadta.

Dr. Wéber Gyula r. ezds.
osztályvezető

K.: 3 pld-ban

K.: 1. pld. Felterj. Miniszterhelyettes elvtársnak,

2. pld. BM NKO⁴⁰

3. pld. BM III/1. Osztály

Nytsz.: 237-39/89.

[ÁBTL 1.11.9. 34-242/1989. (26. d.) Wéber Gyula osztályvezető saját kezű aláírásával. Fejlécén a BM Határórség Országos Parancsnokságának bélyegzője. Mellette kézírással: „Ker. PS-ot⁴¹ 07.25-én tájékoztassuk a várható eljárásokat.⁴² 89. 07. 10.” és olvashatatlan szignó.]

3. BM ORFK Külföldieket Ellenőrző Osztály jelentése a keletnémet állampolgárokkal kapcsolatos problémákról, 1989. augusztus 4.

BM ORFK III-2. Osztály
Dr. Horváth István⁴³
Belügyminiszter

Titkos!
(Selejtezésig!)

Jelentés

Az NDK-állampolgárok magyarországi beutazásával és tartózkodásával összefüggő problémákról, valamint a jogsértést elkövetőkkel kapcsolatos gyakorlatunkról az alábbiakat jelentem.

A hazánkba érkező NDK-állampolgárok száma az elmúlt évben meghaladta a 1,5 milliót. 1989. első félévében a beutazók száma 305 919 volt, 15,4%-kal több, mint az előző év azonos időszakában. 1988-ban 487 NDK-állampolgár követett el bűncselekményt hazánkban. A bűncselekmények 86,7%-át a tiltott határátlépés tette ki, ezenkívül kis számban vagyon elleni és közlekedési bűncselekmények fordultak elő.

Az NDK bűnelkövetők felelősségre vonására a Magyar Népköztársaság és a Német Demokratikus Köztársaság közötti polgári, családjogi és bűnügyi jogsegélyegyezmény alapján az NDK-ban került sor. Az egyezmény, illetve 1977-ben a két ország legfőbb ügyésze által aláírt megállapodás a tiltott határátlépés miatt elfogott NDK-állampolgárok büntetőjogi felelősségre vonásának átengedését, illetve az elkövetők átadását is lehetővé tette.

A büntetőeljárás feljánlását követően alkalmazott idegenrendészeti kényszerintézkedésekkel (tartózkodásiengedély-megvonás, kiutasítás) alapvetően biztosítani tudtuk a bűncselekményt elkövető NDK-állampolgároknak az országból való gyors eltávolítását. A két ország közötti 1969. évi 31. tvr.-rel kihirdetett vízummentes egyezményben előírtak szerint ezekről az intézkedésekről tájékoztattuk az illetékes NDK-szerveket, akik az érintett állampolgáraikat meghatározott időre kizárták a magyarországi beutazásból.

A menekültek helyzetéről szóló 1951. évi genfi konvencióhoz való csatlakozásunk, valamint a határvédelmi berendezés lebontásának híre új helyzetet teremtett. Az NDK-állampolgárok által elkövetett tiltott határátlépési kísérletek tömegessé váltak. Amíg korábban csak kivételes volt a csehszlovák-magyar határ illegális átlépése az NDK-állampolgárok részéről, az utóbbi időben több ilyen eset is történt. 1989. június 30-ig az összes tiltott határátlépéssel kapcsolatos jogsértések száma megközelítette a hatszázat. 453 esetben büntetőeljárás indult, 569 főnek vontuk vissza a tartózkodási engedélyét, 17 főt pedig kiutasítottunk. Becslés szerint ez ideig mintegy 170 főnek sikerült a nyugati, illetve a déli határunkat illegálisan átlépnie.

A legutóbbi időszakot a jogsértések számának további növekedése jellemzi, nem ritka, hogy naponta 60–80 elkövető kerül elfogásra.

Ismereteink szerint a tiltott határátlépést elkövető külföldi, köztük NDK-állampolgárokkal kapcsolatos eljárást a Legfőbb Ügyészség iránymutatásban kívánja szabályozni. Az iránymutatás lehetőséget biztosítana a differenciáltabb büntetőeljárásra, és megszűnne az a korábbi gyakorlat is, amely szerint az eljárás NDK-beli lefolytatása érdekében az elkövetők átadásra kerültek az NDK Állambiztonsági Minisztérium képviselőinek. (Az utolsó ilyen átadásra 1989. július 31-én került sor.)⁴⁴

Eddigi tapasztalataink szerint a nyomozás elrendelése nélkül, illetve a nyomozás megtagadása vagy megszüntetése mellett a megrovásban részesített és idegenrendészeti kényszerintézkedésekkel sújtott NDK-állampolgárok egy része az ország elhagyására vonatkozó felszólításnak nem tett eleget, újabb tiltott határátlépést kísérelt meg.

Mivel az NDK-állampolgárokkal szemben a tiltott határátlépés kísérlete miatt alkalmazott idegenrendészeti intézkedések iránt a közelmúltban mind a hazai, mind a nemzetközi sajtó érdeklődése felerősödött, az érintett megyei igazgatásrendészeti szerveket is körültekintő, differenciált eljárásra utasítottuk, indokolt esetben a tartózkodási engedély megvonására vonatkozó bélyegzőlenyomat külön lapon alkalmazását is lehetővé tettük.

A genfi konvencióhoz való csatlakozásunk következtében az NDK-állampolgárok egyre nagyobb számban fordulnak szerveinkhez menedék iránti kérelemmel, illetve az NSZK-ba történő kiutazások engedélyezése miatt. Az ilyen kérelmet előterjesztőket meghallgatjuk, felszólítjuk a bizonyítékaik bemutatására, igazolására. A meghallgatások alapján egyetlen NDK-állampolgár sem tudott olyan tényt bizonyítani vagy valószínűsíteni, hogy politikai meggyőződése – vagy a konvenció menekült fogalmába tartozó ok – miatt üldözték volna, vagy az NDK-ba történő visszatérése esetén személyes szabadsága veszélybe kerülne. (Természetesen azokon kívül, akiket a Magyarországon elkövetett bűncselekmény miatt eljárás alá vonhatnak.) Szinte valamennyien az utazási korlátozásokra, megoldatlan családegyesítési ügyekre hivatkoztak.

Mind a menedékre vonatkozó kérelmeket, mind a kiutazás engedélyezésére vonatkozó kéréseket ez ideig elhárítottuk. A menedékjog biztosításával kapcsolatban az a véleményünk, hogy arra – a vonatkozó jogi szabályozás megjelenése után is – csak a konvenció szűk értelmezése mellett kerüljön sor. Ezzel összhangban az utazással és a kivándorlással kapcsolatos problémák nem kezelhetők menekültkérdésként, azok az NDK belügyét képezik, illetve az NSZK érdekeit érintik. A konvenció nem tartalmaz olyan kötelezettséget, amely alapján bármely állam vagy menekültügyi szervezet a Magyar Népköztársaságot az egyezmény megsértésével megalapozottan vádolhatná a továbbutazás megtagadása miatt.

Figyelembe kell venni azt a tény is, hogy a vízummentes utazás tárgyában 1969-ben megkötött egyezmény értelmében a magyar hatóságok kötelesek ellenőrizni az NDK-állampolgárok úti okmányának területi érvényességét, és megakadályozni a továbbutazást az arra érvénytelen úti okmány esetén. Mindemellett vitathatatlan, hogy a hivatkozott vízummentességi egyezmény egyes rendelkezései ma már nem felelnek meg a Magyar Népköztársaság érdekeinek, és a menedékjog NDK-állampolgárnak történő megadása a megsértésével lenne lehetséges.⁴⁵

A tömeges tiltott határátlépések mellett a közvéleményt élesen foglalkoztatja azoknak az NDK-állampolgároknak az ügye is, akik az NSZK budapesti nagykövetségén tartózkodnak és az NSZK-ba kívánnak kiutazni. Álláspontunk szerint ezek a kivándorlási ügyek a korábbi gyakorlatnak megfelelően, a két érintett állam illetékeseinek megegyezésével rendezhetők. Az NDK budapesti nagykövetsége konzuli osztály vezetőjétől kapott információ szerint az NDK-állampolgárok első csoportja 1989. július 27-én visszatért az NDK-ba. Az ehhez szükséges kiutazási engedélyeket biztosítottuk. Adataink szerint így módon ez ideig 26 fő ügye megoldódott.

Tekintettel arra, hogy mind a tiltott határátlépésekkel, mind a menedék iránti kérelmekkel kapcsolatos feszültségek további erősödése várható, illetve a más szocialista országok állampolgáraival kapcsolatban jelentkező problémák hasonló megoldásához az

NDK-állampolgárok vonatkozásában kialakult gyakorlatunk precedens jellegű, eljárásunk további egységesítése érdekében a következőket javasoljuk:

– Tiltott határátlépés elkövetése miatt a jövőben ne kerüljön sor az NDK-állampolgárok átadására.

– A kiadásra kerülő legfőbb ügyészi iránymutatással összhangban az idegenrendészeti kényszerintézkedések alkalmazása legyen még differenciáltabb. Azokat az NDK-állampolgárokat, akiknél a bűncselekmény elkövetését családi vagy más méltányolható okok motiválták, figyelmeztessék az eljáró igazgatásrendészeti szervek a magyar jogszabályok betartására. Akik esetében méltányolható körülményekre nem lehet figyelemmel lenni, de valószínűsíthető a további tiltott határátlépéstől való elállás, a jogkövető további magatartás, a tartózkodási engedély visszavonását külön lapra kell jegyezni. Ezekről az esetekről az NDK budapesti nagykövetségét ne tájékoztassuk. A tiltott határátlépés ismételten elkövetőkkel, illetve az ország elhagyására vonatkozó kötelezettséget önhibájukból nem teljesítőkkel szemben viszont az eddigi gyakorlat szerint járjunk el. (A tartózkodási engedély visszavonását vagy a kiutasítást jegyezzük be az úti okmányba, illetve az intézkedésről az NDK-nagykövetséget tájékoztassuk.)

– A magyar–csehszlovák határszakaszt befelé tiltott módon átlépőket – ha nem terjesztenek elő a menedék megadására megfelelően megalapozott kérelmet – továbbra is adjuk vissza a csehszlovák határőrizeti szerveknek.

– A menedék iránti kérelmeket továbbra is a genfi konvenció szűkebb értelmezésével bíráljuk el. A nyilvánvalóan alaptalan kérelmek gyorsított eljárásban – ha szóban terjesztették elő, szóbeli közléssel – kerüljenek elutasításra.

– Az NSZK-ba történő kiutazás iránti kérelmeket általában utasítsuk el. Azokat a kérelmeket, amelyek bizonyítottan közvetlen családtagokra vonatkoznak vagy különös méltányolást érdemlő körülményeket tartalmaznak, a KEO egyeztesse az érintett szervekkel, és amennyiben nem merül fel kizáró körülmény, javaslatával együtt terjessze fel döntésre a közbiztonsági miniszterhelyetteshez. Engedélyezés esetén a KEO a BM Határőrség Felderítő Osztályával együttműködve biztosítsa az érintett személyek nyomtalan kiléptetését.

– Az NSZK budapesti nagykövetségén tartózkodók részére – ha ügyük rendezésével kapcsolatban az NDK budapesti nagykövetségével megegyezés születik – adjuk ki az utazási engedélyt, függetlenül attól, hogy eleget tettek-e az esetleges magyar hatósági kötelezésnek vagy sem.

– A menekültek helyzetére vonatkozó 1951. évi genfi konvencióhoz, illetve az azt kiegészítő 1967. évi New York-i jegyzőkönyvhöz történt csatlakozásunkkal kapcsolatban a vonatkozó minisztertanácsi határozat alapján mielőbb kerüljön sor a hazánk által kötött vízummentességi egyezmények felülvizsgálatára. A Külügyminisztérium a Magyar Népköztársaság által vállalt nemzetközi kötelezettségekkel összhangban kezdeményezzen konzultációkat az érintett államok külügyminisztériumainál az egyezmények érdekeinknek megfelelő módosítása érdekében.

Dr. Nagy Károly r. ezredes⁴⁶
osztályvezető

Budapest, 1989. augusztus 04.

[ÁBTL 1.11.9. 34-311/1989. (26. d.) Tisztázat Nagy Károly osztályvezető láttamozásával.]

4. Kiegészítés a BM ORFK Külföldiek Ellenőrző Osztályának a keletnémet állampolgárokkal kapcsolatos jelentéséhez, 1989. augusztus 8.

A fenti jelentésben leírtak megvitatására Pallagi Ferenc r. vezérőrnagy miniszterhelyettes elvtárs 1989. augusztus 4-én az érintett belügyi, valamint társszervek bevonásával konzultációs értekezletet hívott össze.

Az értekezlet résztvevői a jelentésben szereplő javaslatokat, amelyek az NDK-állampolgárok vonatkozásában a tiltott határátlépésekkel, valamint a menedék iránti

kérelmekkel kapcsolatos eljárások további egységesítésére, differenciáltabbá, gyorsabbá tételére irányuló intézkedéseket fogalmazza meg, az alábbi módosítással, illetve kiegészítéssel fogadták el:

1. Az értekezleteken kialakult vélemények alapján miniszterhelyettes elvtárs úgy döntött, hogy a gyorsabb, operatívabb ügyintézés céljából azokat az NDK-állampolgárokat, akik a tiltott határátlépés kísérletét családi vagy más méltányolható okok miatt első ízben követték el, az őket elfogó határőrizeti szervek részesítsék figyelmeztetésben, irányítsák vissza őket, és hívják fel a figyelmüket a magyar jogszabályok betartására.
2. A nagy nemzetközi és hazai érdeklődésre való tekintettel és a közvélemény tájékoztatására kerüljön kiadásra egy BM-közlemény, amely a menekültügyi egyezménynek megfelelő belső jogrend és gyakorlat kialakítását, valamint az átmeneti időszakban a menedéket kérők ügyének intézését foglalja össze.
3. A gyorsabb és szakszerű ügyintézés szükségessé teszi, hogy a frekvenciát magasabb BM **HÓR** FEP-eken⁴⁷ – nyugati és déli határszakaszon – kihelyezett idegenrendészeti ügyintéző legyen. A szükséges létszám központi keretből történő biztosítására, az érintett FEP-ek megjelölésével soron kívül javaslatot kell készíteni.

Budapest, 1989. augusztus 8.

Dr. Nagy Károly r. ezredes
osztályvezető

Egyetértek:

Dr. Túrós András r. vezérőrnagy miniszterhelyettes⁴⁸

Pallagi Ferenc r. vezérőrnagy miniszterhelyettes

Földesi Jenő r. altábornagy államtitkár⁴⁹

[ÁBTL 1.11.9. sz. n. (26. d.) Nagy Károly osztályvezető, Túrós András miniszterhelyettes, Pallagi Ferenc miniszterhelyettes és Földesi Jenő államtitkár aláírásával.]

5. A Határőrség országos parancsnokának a keletnémet menekültekkel kapcsolatban tett jelentése, 1989. augusztus 15.

Belügyminisztérium Határőrség
Országos Parancsnokság
Budapest
Száma: 81-00608/1989

Szigorúan titkos
(selejtezésig)

5. számú példány

Földesi Jenő r. altábornagy elvtárs
Belügyminisztériumi államtitkár
Budapest

Államtitkár Elvtárs!

Jelentem, az NDK állampolgárságú, tiltott határátlépést elkövetni szándékozó személyek száma az utóbbi 5 évben folyamatos emelkedést mutat, s napjainkra a Határőrség lehetőségeit lényegesen meghaladó problémává nőtt. Addig, amíg 1985-ben 114 fő, 1986-ban 151 fő, 1987-ben 235 fő, 1988-ban 459 fő átszökni szándékozót fogtunk el, ez a szám 1989. augusztus 14-ig 3 505 főre emelkedett.

Az 1989. évi növekedés dinamikáját jellemzi, hogy március 31-ig 68 fő, áprilisban 66 fő, májusban 212 fő, júniusban 387 fő, júliusban 1482 fő, augusztus első felében 1290 fő elfogására került sor.⁵⁰ Az utolsó héten, augusztus 08–14. között 813 főt, augusztus 14-én 06.00 15-én 06.00 óra között 180 főt fogtunk el. Az ez évi 3 505 elfogott közül legálisan utazott hazánk területére 3 472 fő, s mindössze 35 fő volt, aki a magyar–csehszlovák államhatáron illegálisan érkezett. Döntő többségük – a korábbi évekhez hasonlóan – Ausztria irányába (3 158 fő) kísérelte meg az államhatár illegális átlépését, kisebb részük (347 fő) Jugoszlávia felé irányult. Céljuk kizárólag Ausztrián, Jugoszlávián keresztül az NSZK-ba való eljutás. Különösen aktív mozgásuk tapasztalható

a szombathelyi (1142 fő) és a soproni (948 fő) határőr-kerületek területén, mivel a lakott területek határközeli elhelyezkedése miatt itt a legjobbak az esélyeik az államhatár feltűnésmentes megközelítésére. Elsősorban a „zöld határon” tesznek kísérletet, a FEP-ekre irányuló mozgás a nyári turistaidénnel egy időben kezdett emelkedni, párhuzamosan a segítők és embercsempészek számának növekedésével.⁵¹ Az ez évben elfogottak közül közel 600 fő cselekményének elkövetésében működött közre segítő vagy embercsempész. Az elektromos jelzőrendszer lebontásának bejelentéséről, a bontás megkezdéséről többségük a nyugatnémet tömegtájékoztatásból értesült, éppúgy, mint hazánknak a genfi menekültügyi konvencióhoz való csatlakozásáról. Információk vannak arról is, hogy a magyar határőrizeti szervek nem használnak fegyvert a határsértőkkel szemben. Ezen okok lényegesen hozzájárulnak a mozgás dinamizálódásához, erősítik az elkövetői motivációt.

Vizsgálati tapasztalataink alapján megállapítható, hogy míg a korábbi években a jobb megélhetés reménye, a rokonai kapcsolatok megléte és a kalandvágy szerepelt elsősorban motiváló okként, addig napjainkban az egzisztenciális okok mellett nagyobb hangsúlyt kap az NDK társadalmi berendezkedésével, utazási korlátozásaival kapcsolatos egyet nem értés.⁵² A szándék kialakulását erősíti a nyugatnémet tömegtájékoztatás, mely nem egy esetben Magyarország Ausztriával határos filmfelvételek sugárzásával is igyekezett ötleteket adni az elkövetés helyére, módszerére.

Az NDK állampolgárságú elkövetők a határsértők legfelkészültebb csoportját képezik. Jelentős részük magasan kvalifikált műszaki vagy humán értelmiségi, s mindegyikük szakmával rendelkezik. Terepismeretük, tájékozódási képességük magas szintű, cselekményüket előkészítik, megtervezik. A szükséges eszközöket beszerzik. Ügyükben a bizonyítás – tagadásuk miatt – nehéz.

A korábbi évekhez képest növekszik a kétfős és a csoportos elkövetés aránya. Ez év május végétől egyre gyakoribb, hogy kiszökésük elősegítésére Magyarországon tartózkodó NSZK-rokonaik, ismerőseik segítségét, embercsempészek közreműködését veszik igénybe. Több esetben tettek kísérletet az NSZK budapesti nagykövetsége által részükre kiállított NSZK-útlevéllel osztrák vagy jugoszláv viszonylatú határátkelőhelyeinken való kiutazásra, azonban kiléptetésüket megtagadtuk.⁵³

Elkövetési magatartásukban jelentős módosulások észlelhetők. Korábban elsősorban éjszaka, lakott területeket kerülve, rejtve mozogtak a határterületen, ez évben egyre nyíltabban, nappali időszakban is, a határsávi korlátozások megszűnésére hivatkozva közelítik meg az államhatárt. Bár tapasztalható az elkövetők magabiztosságának növekedése, agresszivitásuk erősödése, csak néhány esetben utal magatartásuk arra, hogy erőszakos módszerek alkalmazására is elszánták magukat.

Több visszajelzésből következtetni lehet, hogy magyarországi elfogásukat követően az NDK hatóságai a büntetőeljárást velük szemben lefolytatták,⁵⁴ majd a büntetés töredékének letöltése után szabadlábra lettek helyezve, és engedélyt kaptak a kivándorlásra. 1989. június második felétől kezdődően – a menekültügyi konvencióhoz csatlakozásunk életbelépése után – néhány esetben meghallgatásukkor utalást tettek arra, hogy politikai menedékért folyamodnak a magyar hatóságokhoz. Tekintettel arra, hogy a BM Határőrség nem illetékes, a rendőrséghez irányítottuk őket kérelmükkel.

Az ismert befejezett tiltott határátlépések (258) többségében adataink szerint NDK-állampolgár az elkövető. A cselekmény befejezésének megakadályozására, bár a járőr észlelte, a fegyverhasználat tilalma miatt az esetek jelentős részében nem volt lehetőség. Az elektromos jelzőrendszer megszüntetése, a nyomsáv felszámolása óta az Ausztria felé irányuló befejezett tiltott határátlépések számáról pontos adatokkal nem rendelkezünk. Saját és együttműködő szervek operatív információi alapján ez az ismert adatoknál lényegesen magasabb.

Jelentem, a tiltott határátlépés miatt elfogott NDK-állampolgárok ügyében 1989 márciusáig egységesen a Btk., Be.⁵⁵ vonatkozó szakaszai, a 41/1987. (BK. 1/88.) számú,⁵⁶ a 24/1979. számú,⁵⁷ majd 1989. november 18-tól a 33/1988. számú BM-utasítás szerint jártunk el. Előkészület, kísérlet, befelé irányuló befejezett tiltott határátlépés miatt tetten ért, elfogott személyeket elsődleges vizsgálatukat követően a Határőrség az ügyben illetékes állambiztonsági vizsgálati szervnek adta át feljelentéssel.

A vizsgálati szakot követően nevezettek az érvényben lévő nemzetközi szerződés alapján büntetőeljárásra lettek adva az NDK Állambiztonsági Minisztérium képviselőinek a Budapesti Légi és Folyami FEP-en. Amennyiben a határterületen tiltott határátlépés gyanújával előállított személyek ügyében a bűncselekmény nem volt minden kétséget kizáróan bizonyítható, de fennállt a veszélye, hogy szabadon engedés esetén ismételt kísérletet tesz, a Határőrség javaslatot tett tartózkodási engedélyének megvonására az igazgatásrendészeti szervek felé.

A Határőrség által előállított NDK-állampolgárokról a BM III/II-10. Osztály⁵⁹ 1988-ig rendszeres tájékoztatást adott az NDK ÁBM⁶⁰ felé. A társadalmi-politikai változások és az elkövetők számának növekedése miatt az eljáró rendőri szervek fokozatosan arra törekedtek, hogy az eljárást igazgatásrendészeti útra tereljék, ennek megfelelően 1989. április, május, június hónapban büntetőeljárás megindítására általában a társadalmi veszélyességét tekintve súlyosabb megítélésű csoportos tiltott határátlépési esetekben, bűnsegédek és embercsempészek közreműködése esetében került sor. Egyéb esetekben az eljáró igazgatásrendészeti szerv tartózkodásiengedély-megvonás szankciót alkalmazott.⁶¹

Az esetek nagy száma miatt nem volt lehetőség arra, hogy a végrehajtás megtörténtét ellenőrizzük. Ebből következően jelenleg is tartózkodnak hazánkban olyan NDK-állampolgárok, akik a kiutazásra szóló felhívásnak nem tettek eleget.

Az együttműködő állambiztonsági, igazgatásrendészeti szervekkel és a Legf[főbb] Ü[gyészség]. Államelleni Ügyek Osztálya Vezetőjével való folyamatos konzultációk alapján egyértelműen megállapíthatóvá vált, hogy az elkövetések robbanásszerű növekedése miatt a fenti gyakorlat módosításra szorul. Az NDK-állampolgárok által elkövetett tiltott határátlépések tárgyában az egységes gyakorlat kialakítása érdekében a Legfőbb Ügyész Helyettes Ig. 338/1989. számon Iránymutatást adott ki. Ennek lényege, hogy az elkövetővel szemben megrovást kell alkalmazni. Bűnisméltés esetén vele szemben bíróság elé állítással soron kívül kell eljárni. Ilyenformán lehetőség van a segítők felelősségre vonására is.

A tervezett gyakorlat szerint az első esetben elfogott NDK-állampolgárokat az 1989. augusztus 04-én Pallagi Ferenc r. vezérőrnagy, miniszterhelyettes elvtárs vezetésével megtartott értekezleten⁶² kapott felhatalmazás alapján a Határőrség szóbeli figyelmeztetésben fogja részesíteni, vagy minősített esetekben már az első elfogás esetén javasolni fogja a tartózkodási engedély megvonását. Ismételt elfogás esetén már a figyelmeztetés mellőzésével kezdeményezzük a tartózkodási engedély külön lapon történő megvonását. A különlapon bélyegzőt kilépés során a Határőrség szervei leveszik. A fentiekből fakadó feladatok eredményes megoldása érdekében (elsősorban az elfogottak gyors priorálása miatt) a Határőrség megkezdte a tiltott határátlépést elkövetett NDK-állampolgárok adatainak számítógépes feldolgozását.⁶³ Ezt a Határőrség azért vállalta, mert a lekérdezések folyamatos lehetőségét a KEO-kapacitás nem biztosítja.

Jelentem, az NDK állampolgárságú, kiszökni szándékozó személyek számának további lényeges növekedésével számolok a nemzetközi és belső politikai változásoktól függően, különösen augusztus második és szeptember első felében.

Számolok azzal, hogy amennyiben az NDK-hatóságok lényegesen korlátozzák állampolgáraik Magyarországra utazását, akkor a Csehszlovákiába érvényes személyi igazolvánnyal beutazó NDK-állampolgárok nagy számban szöknek illegálisan hazánkba Csehszlovákiából.

Várhatóan lényegesen megnövekszik a politikai menedékjogot kérők és a jogellenesen Magyarországon tartózkodók száma.

A sikeres tiltott határátlépők nagy számban hagyják hátra a határterületen gépkocsijukat, benne értékeiket. Az elhagyott eszközöket a határterületi lakosok szétszerelik, ellopják vagy bűncselekmény eszközeivé teszik. A Határőrség erőivel-eszközeivel ezek biztosítására nincs lehetőség.

A korábbi évek gyakorlatának megfelelően az osztrák hatóságok a kiszökött NDK állampolgárokra vonatkozóan tájékoztatást részünkre nem adnak. A tiltott határátlépés útján Ausztriába jutóknak lehetővé teszik az NSZK-ba utazást, ennek ellenére jelentős azok száma, akik ott nem jelentkeznek, hanem segítők közreműködésével közvetlenül az

NSZK-ba kísérelnek meg eljutni. Megnövekedett az osztrák területről Magyarországra „áttévedő” NSZK-állampolgárok száma, akikről feltételezhető, hogy segítői szándékkal közelítették meg a túloldalon az államhatárt. Ezen NSZK-állampolgárok ügyét az osztrák hatóságokkal gyorsan és korrekt módon tudjuk rendezni.

E hónap elejétől tapasztaljuk, hogy a csehszlovák határőrizeti szervek a közös határon hazánkba illegálisan beszkó NDK-állampolgárok visszavételétől elzárkóznak. A pozsonyi, besztercebányai és kassai határmegbízottakkal e tárgyban folytatott konzultációk alapján arra lehet következtetni, hogy részükről átvételre egyedi elbírálás alapján kerül sor a későbbiekben.⁶⁴

1989. augusztus 16-án 2 fő illegálisan Magyarországra szökött NDK-állampolgár ügyében kezdeményeztük a visszaadást. A 3. sz. határmegbízott (kassai) az 1976. évi határegyezmény 11. szakasz (1) bekezdés c. pontjára hivatkozással azt megtagadta. Közölte, hogy Prágával és elöljáró rendőri szervekkel való egyeztetésük szerint harmadik ország állampolgárát akkor veszik át, ha Csehszlovákia területén követett el bűncselekményt, vagy más fontos érdekük fűződik az átvételhez. Tekintettel arra, hogy a két fő NDK-állampolgár menekültjog megadásáért folyamodott, a vizsgálati szervek nem foglalkoztak az ügygel. Az igazgatásrendészeti hatóság érvényes szabályozás hiányában az ügyben állást foglalni nem tud.

E helyzetben a Határőrségnek nincs jogosultsága a személyek őrizetben tartására éppúgy, mint szabadon engedésére. Napjainkra gyakorlatilag minden olyan hatás (büntetés kilátásba helyezése, fegyverhasználat, kényszerítő intézkedés) megszűnt, mely a kiszökni szándékozót cselekménye végrehajtásában visszatartaná. A kétfős járőrszolgálat bevezetése, a határsávi korlátozások megszüntetése, az EJR⁶⁵ lebontása lényegesen csökkenti az elfogás lehetőségét. Az elkövetők elszántságához, motivációjához képest a figyelmeztetés vagy különlapos tartózkodásiengedély-megvonás csak egyszeri, rövid ideig ható gátlást alakít ki, s eddigi tapasztalataink szerint egy-egy elkövető többszöri kísérletével kell számolni. A többszöri kísérlet lehetővé teszi járőrozési rendszerünk kiismerését, növekszik a sikeres elkövetés esélye, lényegesen megnövekedett a befejezett tiltott határátlépések száma. A Határőrség erői-eszközei – figyelemmel a magyar-román határon kialakult helyzetre is – nem elegendőek e folyamat megállítására, lelassítására. E helyzetben a Határőrség állományának megterhelése és ezzel együtt demoralizálódásának veszélye tovább fokozódik. Jelentem, hogy különösen július második felétől kezdődően a különböző hazai szervezetek élesen bírálják az NDK-határsértők ügyében folytatott gyakorlatunkat és az eljáró szerveket, főként a határőrséget. Teszik ezt annak ellenére, hogy az érvényben lévő jogszabályok és utasítások alapján a lehető leghumánusabban igyekszünk intézkedni.

Javaslom a magas szintű jogi szabályozás (Btk., Be. Módosítás, új határőrizeti törvény stb.) megvalósulásáig az érintett szervek bevonásával – ideiglenes jelleggel – a tiltott határátlépési ügyek komplex, miniszteriutasítás-szintű szabályozását, s annak nyilvánosságra hozását.⁶⁶

Budapest, 1989. augusztus 15-én

Székely János⁶⁷
vezérőrnagy
BM Határőrség országos parancsnoka

[ÁBTL 1.11.9. 34-22/1989. (26. d.) Székely János aláírásával.]

6. A BM III/1. Osztály feljegyzése az NDK Állambiztonsági Minisztérium küldöttségével 1989. augusztus 16-17-én folytatott tárgyalásáról, 1989. augusztus 23.

Belügyminisztérium
III/1. Osztály

Feljegyzés

Pallagi Ferenc r. vörgy., miniszterhelyettes elvtárs megbízása alapján 1989. augusztus 16–17-én fogadtuk az NDK Állambiztonsági Minisztériumának Gerhard Niebling vezérőrnagy elvtárs vezette, 3 fős delegációját.

A szakértői megbeszéléseket 1989. augusztus 16-án az alábbi témakörökben lefolytattuk:

1. Magyarországon tiltott határátlépést megkísérlő, illetve jogellenesen hazánkban tartózkodó NDK-állampolgárok ügyeivel összefüggő álláspontunkról dr. Dobos Györgyné r. alez. adott tájékoztatást. Ezzel kapcsolatban azt is közöltük, hogy a jövőben ennek a problémakörnek a kezelése döntően idegenrendészeti ügykörbe kerül.

2. Az előzőekkel összefüggésben érintettük az 1969. évi 31. tvr. 8. cikk.-ben foglalt információadási kötelezettség értelmezésének, illetve a módosítás szükségességének a kérdését. Kezdetben az NDK-partner a teljes körű információadáshoz ragaszkodott. A különböző érdekek egyeztetése alapján, megértve a problémakör lényegi fontosságát, a tárgyalások eredményeként elfogadták álláspontunkat, mely szerint: *hazánkból csak a súlyos jogsértést elkövető NDK-állampolgárokat utasítjuk ki, és a jövőben kizárólag ezekről a személyekről adunk a fenti törvényhely alapján információt.*

3. A KÜM Konzuli Főosztályáról a tárgyalásba bevont dr. Maits József és dr. Kecskeméti Edit alosztályvezetők ismertették a Külügyminisztérium álláspontját a multilaterális menekültügyi konvenció belső jogszabályi előkészítése során felmerült megoldási elképzelésekről. Indokolták a szocialista országokkal kötött kétoldalú megállapodások felülvizsgálatának szükségességét. Kilátásba helyezték, hogy a készülő menekültügyi szabályozásról a szocialista országok külügyminisztériumait előzetesen tájékoztatni fogják.

Az NDK delegációját hangsúlyozottan érdekelte, hogy a Magyarországon tartózkodó NDK-állampolgárokat a jogi szabályozás hatályba lépésével politikai menekültnek fogjuk-e tekinteni. Közöltük, hogy erre kategorikus választ jelenleg adni nem tudunk. A kormányzati elképzelések szerint a családegyesítés, illetve az utazási korlátozás nem lesz elfogadható indoka a politikai menekültstátusnak. Tárgyaló partnereinknek vázoltuk: a jövőbeni problémák gyökere elsősorban abból adódhat, hogy az előző indokok alapján ugyan politikai menekültstátust nem kapnak az NDK-állampolgárok Magyarországon, de hazai joghatóságuk retorziója miatt az NDK-ba való visszatoloncolásuk akadályba ütközhet.⁶⁸ Az NDK delegációja hangsúlyozta, hogy államuk a hazatérőknek garantálja a büntetlenséget.

Augusztus 17-én Pallagi Ferenc r. vörgy. miniszterhelyettes elvtárs fogadta az NDK ÁBM delegációját. Ezen a megbeszélésen a miniszterhelyettes elvtárs összegezte az előző napi tárgyalások eredményét. Közölte, hogy az NSZK budapesti nagykövetségén tartózkodó NDK-állampolgárok – a fokozódó nyomás ellenére – nem kapnak kiutazási lehetőséget hazánkból. Ez csak az NDK–NSZK-tárgyalások eredményeképpen lehetséges.⁶⁹

Niebling vörgy. elvtárs az összegzéssel egyetértett. A Magyarországon tartózkodó NDK-állampolgárok ügyének megítélésével kapcsolatban jelentősen *megváltozott az álláspontjuk (hazatérés esetére csak a büntetlenséget garantálták)*. Kijelentette, hogy ezen személyeknek az NDK-ba való visszatérése esetén semmiféle állami retorziót nem alkalmaznak. Ennek megerősítése érdekében átadta az NDK nagykövetségének nyilatkozatát, mely szerint az NSZK nagykövetségén érvényes úti okmánnyal nem rendelkező és Magyarországon tartózkodó NDK-állampolgárok számára a Német Demokratikus Köztársaságba való visszatérése *„semmilyen következményt nem von maga után.”* [...] Ígéretet tettek arra, hogy hatályban lévő jogszabályaikat is felülvizsgálják.

Niebling vörgy. elvtárs kifejtette, hogy megértik a különböző szervezetek humanitárius segítségét, de ezzel a céllal nem összeegyeztethető aktuális problémaként jelezte, hogy egyes szervek kiosztottak olyan német nyelvű kérdőíveket az NDK-állampolgárok között, melyek erősítik az NSZK-ba jutás lehetőségét. [...] Az ilyen manőverek akadályozásához kérte segítségünket. Köszönettel fogadta és pozitívan értékelte a Belügyminisztérium sajtóértekezletét, melynek egy részét az NDK televízió is sugározta.

Végezetül a felek a további konzultáció lehetőségéről biztosították egymást, és a jelenlegi tárgyalások eredményességét hangsúlyozták.
Budapest, 1989. augusztus 23.

[ÁBTL 1.11.9. 34-22/1989. (26. d.) Tisztázat aláírás nélkül.]

- ¹ Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára (ÁBTL) 1.11.9. sz. n. Jelentés a menekültügyi egyezményhez való csatlakozásról. 1989. március 24. (26. d.); A menekültügy helyzetéről és feladatairól ezzel kapcsolatban a Minisztertanács 2010/1989. (HT.3.) MT határozata rendelkezett *Határozatok Tára*, 1989. 3. sz. (1989. március 7.) 10–11.
- ² ÁBTL 1.11.9. sz. n. Jelentés a menekültügyi egyezményhez való csatlakozásról. 1989. március 24. (26. d.)
- ³ Felelősséget érzünk a külföldön élő magyarok sorsáért. Horváth István beszámolója az erdélyi menekültek helyzetéről. *Népszabadság*, 1989. 60. sz. március 11. 4.
- ⁴ Minisztertanács 64/1989. (VI. 30.) MT rendelete a menekülteket befogadó állomásokról. *Magyar Közlöny*, 1989. 43. sz. 772.
- ⁵ ÁBTL 1.11.9. sz. n. Jelentés a kétoldalú nemzetközi szerződésekről. 1989. április 24. (26. d.) A feljegyzés melléklete tizenegy országgal kötött jogsegélyegyezményt, négy országgal kötött határforgalmi szerződést és két országgal kötött belügyi megállapodást sorol fel.
- ⁶ ÁBTL 1.11.9. sz. n. Várkonyi Péter külügyminiszter átirata Horváth István belügyminiszternek a menekültügy szabályozásáról. 1989. február 27. (26. d.)
- ⁷ ÁBTL 1.11.9. sz. n. Jelentés. 1989. május 30. (26. d.)
- ⁸ ÁBTL 1.11.12. 41-11-N-32/11-68. Polgári, családjogi és bűnügyi jogsegély-egyezmény. 1957. október 30. (551. d.)
- ⁹ Die/Der Bundesbeauftragte für die Unterlagen des Staatssicherheitsdienstes der ehemaligen Deutschen Demokratischen Republik (a továbbiakban: BstU) Ministerium für Staatssicherheit (a továbbiakban: MfS) – HA IX. 8342 AV-Mitteilung 3. 3. 1989
- ¹⁰ BStU MfS – HA IX. 8342 Zum Beitritt der Volksrepublik Ungarn zum Abkommen vom 28. 7. 1951 über die Rechtsstellung der Flüchtlinge und zum Protokoll vom 31. 1. 1967 über die Rechtsstellung der Flüchtlinge. 20. 3. 1989
- ¹¹ Wéber Gyula (1931) 1975-től rendőr ezredes, 1972–1975 között a BM Információ-feldolgozó és Felügyeleti Csoportfőnökség Elemző-értékelő Osztály osztályvezetője, egyben csoportfőnök helyettes, 1975–1989 között a BM III/1. Vizsgálati Osztály osztályvezetője. 1989. július 31-én nyugállományba helyezték.
- ¹² ÁBTL 1.11.9. 34-22-274/88. Feljegyzés, 1989. január 16. (26. d.) Lásd továbbá: ÁBTL 1.11.9. 34-50/1989. Feljegyzés, 1988. december 13. (26. d.)
- ¹³ Vö. Slachta Krisztina: Állambiztonság és idegenforgalom a Balaton partján. In *A Páneurópai Piknik és a határátörés húsz év távlatából*. Szerk. Gyarmati György. Budapest–Sopron, Sopron Megyei Város Önkormányzata–L’Harmattan, 2010. 47.
- ¹⁴ ÁBTL 1.11.9. 34-111/1989. Feljegyzés a menekültügyi egyezményhez való csatlakozásból fakadó kötelezettségekről. 1989. április 6. (26. d.)
- ¹⁵ ÁBTL 1.11.9. sz. n. Jelentés. 1989. május 30. (26. d.)
- ¹⁶ ÁBTL 1.11.9. 32-22/1989. Legfőbb Ügyész helyettese: Iránymutatás a megyei (fővárosi) főügyészeknek. 1989. augusztus 8. (26. d.)
- ¹⁷ ÁBTL 1.11.9. 10-111/1989. Ütemterv a menekültügyi egyezményhez való csatlakozással kapcsolatos belügyminisztériumi feladatok végrehajtására. 1989. június 12. (26. d.)
- ¹⁸ BStU MfS – ZAIG Nr. 13067 Protokoll zum Abkommen zwischen der Regierung der Deutschen Demokratischen Republik und der Regierung der Ungarischen Volksrepublik über den visafreien grenzüberschreitenden Verkehr. Anlage: Übersicht zur Entwicklung des Reiseverkehrs nach der UVR und zum ungesetzlichen Verlassen der DDR unter Mißbrauch des Territoriums der UVR. 20. Juni 1989
- ¹⁹ Oplatka András: *Egy döntés története. Magyar határnyitás – 1989. szeptember 11. nulla óra*. Wien–Budapest, Paul Zsolnay Verleger – Helikon Kiadó – Századvég Kiadó, 2008. 173–175.
- ²⁰ *Magyar Közlöny*, 1989. 60. sz. 1022–1045.
- ²¹ Oplatka András: i.m. 202.
- ²² ÁBTL 1.11.9. sz. n. Feljegyzés a menekültügyi eljárásról Ausztriában, az NSZK-ban és Svédországban. 1989. január 19. (26. d.); ÁBTL 1.11.9. 00753/9/1988. Feljegyzés a Menekültügyi Főbiztossággal folytatott belgrádi konzultációról. 1988. december 12.; ÁBTL 1.11.9. 95-58/21-1989. Jelentés a menekültügyi kérdésekben Ausztriában történt konzultáció főbb tapasztalatairól. 1989. március 31.; ÁBTL 1.11.9. sz. n. A zindorfi menekülttábor és a menekültek ügyeinek intézése az NSZK-ban. Dátum nélkül (26. d.); ÁBTL 1.11.9. sz. n. Ausztriában politikai menedéket kérők ügyeinek intézése a traiskircheni menekülttáborban. Dátum nélkül (26. d.)
- ²³ Külügyminisztérium.
- ²⁴ A látogatás időpontja az iraton utólag bekeretezve.
- ²⁵ Csehszlovák Szocialista Köztársaság.
- ²⁶ Amint a bevezetőben már szó esett róla, az NDK-kormányval kötött jogsegély-egyezmények alapján a magyar hatóságok a tiltott határátlépés miatt elfogott keletnémet állampolgárokat korábban – a Legfőbb Ügyészség egyetértésével és közreműködésével – visszatoloncolták, és a büntetőeljárást ellenük odahaza az NDK-hatóságok folytatták le.
- ²⁷ A mondat aláhúzással utólag kiemelve.
- ²⁸ Pallagi Ferenc (1936) 1984-től vezérőrnagy, 1977–1985 között a BM III/V. Csoportfőnökség csoportfőnöke, 1985–1989 között a BM III. Főcsoportfőnökség főcsoportfőnökének függetlenített I. helyettese, 1989–1990-ben állambiztonsági miniszterhelyettes. 1990. január 21-én saját kérésére felmentették és nyugállományba helyezték.
- ²⁹ Gerhard Niebling (1932) vezérőrnagy 1979-től az ÁBM IX. (Vizsgálati) Főcsoportfőnökség helyettes vezetője, 1983-tól a Központi Értékelő Csoport vezetője. 1984-ben vezérőrnaggyá léptették elő. Az 1989-ben folytatott állambiztonsági

tárgyalásokon a német küldöttség vezetője. 1990 májusáig az ÁBM utódszervének, a keletnémet Nemzetbiztonsági Hivatalnak a főszámlolását végző állami bizottság tanácsadója, ugyanebben az évben megvált a testülettől.

³⁰ Magyar Népköztársaságnak.

³¹ Külföldiek Ellenőrző Osztály.

³² Az utolsó tagmondat felkiáltójellel, aláhúzással nyomatékositva.

³³ A mondat felkiáltójellel, aláhúzással utólag kiemelve.

³⁴ BM ORFK III-2. Külföldiek Ellenőrző Osztály.

³⁵ A mondat felkiáltójellel kiemelve.

³⁶ A felsorolás ezen pontja utólag kiemelve.

³⁷ A dokumentum ezen bekezdése mellett Pallagi szignójával ellátott, kézzel írt megjegyzés olvasható: „Ennek a megoldása nem realizálható!”

³⁸ A mondat aláhúzással utólag kiemelve.

³⁹ A bekezdés mellett kéziratos megjegyzés Pallagi szignójával: „Meg kell várni a lehetőséget.”

⁴⁰ BM Titkárság Nemzetközi Kapcsolatok Osztály.

⁴¹ Kerületi parancsnokságot.

⁴² Értsd eljárásokról.

⁴³ Horváth István (1935) 1980–1985 között belügyminiszter, 1985–1987 között az MSZMP KB titkára, 1987-ben a Minisztertanács elnökhelyettese, 1987-től ismét belügyminiszter. 1990-ben lemondott miniszteri tisztjéről.

⁴⁴ A dátum bekeretezéssel, felkiáltójellel utólag kiemelve.

⁴⁵ Az NDK-val kötött állambiztonsági szerződések és megállapodások áttekintését követően a jogilag is megnyugtató megoldást a jogsegélyszerződés 1977. évi 26. törvényerejű rendelettel történt módosítása hozta, amelyet követően a két állam igazságügyminiszterei abban állapodtak meg, hogy a tiltott határátlépés tulajdonképpen nem kiadatást eredményező bűncselekmény. Ennek ellenére – úgymond célszerűségi megfontolásból – tovább működött a korábbi megállapodások nyomán kialakult azon gyakorlat, mely szerint a határsértést elkövetett NDK-állampolgárokat a Legfőbb Ügyészség egyetértésével és közreműködésével átadták az ÁBM számára. Az NSZK–NDK kettős állampolgárságú személyek kiadásához fűződő 1979-es jogi irányelvek azonban már azt is kimondták, hogy „A kiadásra (átadásra) vonatkozó döntésnél a Magyar Népköztársaság általános külpolitikájából kell kiindulni: figyelembe kell venni a szocialista közösség országaihoz fűződő alapvető jelentőségű, szövetségi, baráti kapcsolataink mellett általános külpolitikai érdekeinket, nemzetközi jogi kötelezettségeinket, az európai enyhülés folyamatában való érdekeltiségünket és a nemzetközi jogi alapelveket is. [...] általában ki kell térni az NDK hatóságai által a büntetőeljárás átvételének magyar felajánlását szorgalmazó lépések elől.” ÁBTL 1.11.9. sz. n. Igazságügyi Minisztérium Igazgatási és Nemzetközi Kapcsolatok Főosztálya tervezete a Magyarországra NSZK úti okmánnyal beutazó NDK–NSZK kettős állampolgárok kiadásának elbírálásáról. 1979. február 27. (26. d.)

⁴⁶ Nagy Károly ezredes 1989-ben a BM ORFK III-2. (Külföldiek Ellenőrző) Osztály vezetője.

⁴⁷ FEP: Forgalomellenőrző pont.

⁴⁸ Túrós András (1944) rendőr vezérőrnagy 1989–1990 belügyminiszter-helyettes, országos rendőrfőkapitány. 1966–1989 között a Belügyminisztérium vidéki szerveinél teljesített szolgálatot. 1990–1991-ben a főkapitány szakmai helyettese, 1991–1996 között közbiztonsági helyettes, majd közbiztonsági főigazgató. 1996-ban vonult nyugállományba.

⁴⁹ Földesi Jenő (1928) 1974-től vezérőrnagyi rangban a BM Határőrség Országos Parancsnokságának parancsnoka 1976. május 31-ig. 1976. június 1-jétől 1982. július 31-ig a BM IV. Főcsoportfőnökség főcsoportfőnöke, a belügyminiszter személyügyi helyettese. 1982. augusztus 1-jétől 1985. április 30-ig a BM III. Főcsoportfőnökség vezetője, állambiztonsági miniszterhelyettes. 1983. október 1-jén altábornaggyá léptették elő. 1985. május 1-jétől 1989. november 30-ig belügyminiszteri államtitkár.

⁵⁰ A bekezdés mellett ceruzával írott bejegyzés olvasható: „aug. 23-ig kb. 2 979.”

⁵¹ Vö. BStU MfS – ZAIG 14180. Fernschreiben der Operativgruppe des MfS in der Ungarischen VR 25.7.1989.

⁵² A megállapítás utólag nyomatékosan kiemelve.

⁵³ Herbert Krolikowski, az NDK külügyminiszter-helyettese Rudolf Seiteressel, az NSZK különleges ügyekért felelős szövetségi hivatal vezetőjével folytatott tárgyaláson ezzel kapcsolatban 500 darab, a budapesti nyugatnémet nagykövetség által NDK-állampolgárok számára kiadott nyugatnémet útlevélről és további 1000 darab útlevél Budapestre szállításáról tett említést. BStU MfS – HA IX. 11385 Vermerk über das Gespräch des Staatssekretärs und 1. Stellvertreters des Ministers für Auswärtige Angelegenheiten, Genossen Dr. Herbert Krolikowski, mit dem Bundesminister für besondere Aufgaben und Chef des Bundeskanzleramtes der BRD, Rudolf Seiter, am 18. August 1989 im Ministerium für Auswärtige Angelegenheiten

⁵⁴ A mondat ezen része nyomatékosan kiemelve.

⁵⁵ Büntető Törvénykönyv, illetve Büntetőeljárás törvény.

⁵⁶ ÁBTL 4.2. 41/1987. BM utasítás a Belügyminisztérium nyomozó hatóságainak hatásköréről és illetékességéről, 1987. december 17.

⁵⁷ A 24/1979. BM-utasítás módosította a korábban 1967. január 10-én, a tiltott határátlépés miatt elrendelt nyomozások lefolytatásának szabályozására kiadott 01/1967. BM-utasítást. Lásd ÁBTL 4.2. II. 14/a.

⁵⁸ Helyesen: 1988.

⁵⁹ BM III/II-10. Osztály: Szocialista országokban lévő rezidentúrák, magyar kolóniák, elhárítás a Külügyminisztérium és „X” területen. X-es területnek a nem baráti szocialista országokat nevezték. Vö. Ungváry Krisztián: A Kádár-

rendszer kémelhárítása. (In *Évkönyv XVI., 2009. Kádárizmus mélyfúrások*. Szerk. Tischler János. Budapest, 1956-os Intézet, 2009. 362.) című tanulmánya.

⁶⁰ NDK Állambiztonsági Minisztériuma.

⁶¹ A bekezdés utólag kiemelve.

⁶² Lásd a 3. számú dokumentumot.

⁶³ A bekezdés utólag kiemelve.

⁶⁴ A bekezdés utólag kiemelve.

⁶⁵ Elektromos jelzőrendszer.

⁶⁶ Az egységes gyakorlat kialakítása érdekében a menekültügy kezelését a Határőrség Országos Parancsnoka egy héttel később kiadott utasításában szabályozta. ÁBTL 1.11.9. 34-22/1989. A Határőrség országos parancsnokának utasítása a BM HÖR. 1-11. kerület és Budapesti Légi és folyami FEP Parancsnokának! 1989. augusztus 21. (26. d.)

⁶⁷ Székely János (1925) 1954. július 29-én államvédelmi alhadnagyként, majd hadnagyként a BM Határőrség és Belső Karhatalom állományában kezdte pályafutását. 1989-ben vezérőrnagyi rangban a BM Határőrség Országos Parancsnokságának parancsnoka.

⁶⁸ Utólagos bejelöléssel nyomtatékosítva.

⁶⁹ Az augusztus 22-én tartott külügyminisztériumi megbeszélésen végül mégis az NDK-val 1969-ben kötött szerződés egyes pontjainak hatályon kívül helyezéséről határoztak, majd a rákövetkező nap éjszakáján a budapesti nagykövetségen tartózkodó menekülteket repülőgéppel Bécsbe szállították. Lásd Oplatka András: i. m. 202.